

महाराष्ट्र शासन

नगर विकास विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: जीईएन-१०९८/११२५/९८/नवि-२४

मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२

दिनांक: - १४ जुलै, १९९८

प्रस्तावना :- वाढत्या नागरीकरणाबरोबर पाणी पुरवठा, जलनिःसारण, रस्ते, दिवाबत्ती, पात्रसाळी पाण्याची निचरा व्यवस्था, घन कचरा गोळा करणे व त्याची विल्हेवाट लावणे यासारख्या मूलभूत सुविधांची गरजही वाढते. नगरांच्या आर्थिक विकासासाठी व नागरीकांच्या स्वास्थ्यासाठी नागरी सुविधांचा योग्य प्रमाणात पुरवठा होणे आवश्यक आहे.

२. सध्या अशा नागरी मूलभूत सुविधांची गरज व पुरवठा यामध्ये मोठी तफावत असल्याचे आढळून येते. याबरोबर, अशा सुविधांचा पुरवठा करण्यासाठी प्रकल्प तयार करणे, वित्त व्यवस्था करणे व प्रकल्पांची अंमलबजावणी योग्य रितीने पार पाडणे याबाबत नागरी स्थानिक संस्थांची पुरेशी तयारी नसते असे दिसून येते. अशी तयारी करण्याचे काम या संस्थांनी तत्परतेने हाती घेणे आवश्यक आहे. याबद्दल मार्गदर्शक तत्वे तयार करण्याची व ती निर्गमित करण्याची वाच शसनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार शासनाने आता पुढील प्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय:- आपल्या नागरी मूलभूत सुविधांचा योग्य प्रकारे विकास करण्यासाठी महाराष्ट्रातील सर्व महानगरपालिका व "अ" वर्गातील नगरपरिषदांनी खालील मार्गदर्शक तत्वे पाळावीत व त्यासंबंधीची कार्यवाही करावी असा आदेश शासन देत आहे.

प्रकल्प तयार करण्याची व अंमलबजावणी करण्याबद्दलची कार्यवाही

१. नागरी सुविधा पुरवठ्याचे नियोजन करण्यासाठी आपल्या संपूर्ण क्षेत्राचे प्रदेशावर्णन [टोपोग्राफिक] सर्वेक्षण १:२५०० परिमाणात करावे. यामध्ये १५२ मीटर x १५ मीटरच्या चौकटींवर [ग्रीड] पातळ्या नमूद कराव्यात व दर ०.५० मीटरच्या अंतराने समोऱ्या रेषा [कॅन्टर्स] दर्शविणारा

शक्यतो

नकाशा तयार करावा. अशा नकाशा माहितीसह संलग्नकावर संकलित करावा जो विविध कामांसाठी उपयुक्त होईल.

२. प्रत्येक नागरी सुविधासाठी पुढील १५ ते २० वर्षांच्या कालावधीसाठी बृहतयोजना [मास्टर प्लॅन] तयार करावी. अशा योजनेमध्ये खालील बाबींचा प्रामुख्याने समावेश असावा.

- अ] नागरी क्षेत्राबद्दलची पार्श्वभूमि व भौतिक वैशिष्ट्ये.
- ब] सुविधांची स्थिती
- क] बृहत योजना तयार करण्याची उद्दिष्टे
- ड] लोकसंख्या वाढीचे व सुविधांच्या गरजेचे/ मागणीचे अंदाज
- इ] तेज्ज्ञान विषयक पर्याय
- फ] एकूण बृहत योजनेमध्ये निश्चित केलेल्या कामांपैकी प्राथम्याने हाती घ्यावयाची कामे.

अशी बृहत योजना तयार करण्याचे काम समंताकामाफत अथवा पाणी पुरवठा व जलनिःसारण कामांबद्दल महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या पर्यावरण अभियांत्रिकी कक्षाकडून करून घ्यावे.

३. विविध सुविधांच्या बृहत योजनांच्या आधारे पुढील १५-२० वर्षांच्या कालावधीसाठी एक बदलता भांडवली गुंतवणूक कार्यक्रम [रोलिंग कॅपिटल इनव्हेस्टमेंट प्रोग्रॅम] तयार करावा. अशा कार्यक्रमातील दरवर्षीच्या अपेक्षित भांडवली गुंतवणूकीचा वित्तीय तरतूदीसह त्या त्या वर्षीच्या वार्षिक अंदाजपत्राकात समावेश करणे आवश्यक आहे. कार्यक्रमानुसार तरतूद केली नसल्यास त्याची कारणे अंदाजपत्राकात विषद करण्यात यावीत. भांडवली गुंतवणूक कार्यक्रमाच्या तुलनेत मागील वर्षीच्या कामगिरीनुसार [भर अथवा तूट] पुढील वर्षाच्या भांडवली कार्यक्रमांमध्ये गुंतवणूकीची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी सुयोग्य बदल करण्यात यावेत.

४. बृहत योजना तयार केल्यानंतर गरजेनुसार व वित्त उपलब्धतेनुसार सुविधा पुरवठ्यासाठी प्राथम्य असलेल्या कार्यक्रमासाठी तपशीलवार अभियांत्रिकी संकल्पचित्र [डिझाईन] तयार करण्याचे कार्य हाती घ्यावे. याचबरोबर प्रकल्प मूल्यमापन व आढावा तंत्र [प्रोजेक्ट इव्हॅल्युएशन अँड रिव्ह्यु टेक्निक] वापरून प्रकल्प अंमलबजावणीचा आराखाडा, छायाचित्रे, तपशीलवार अंदाज, कंत्राटविषयक निविदा पत्रिका इ. बाबी तयार कराव्यात.

वित्त व्यवस्थेविषयक कार्यवाही

१. भविष्य काळातील जमा व खर्चाचे अंदाज योग्य प्रकारे करता यावेत व यासंबंधीच्या नियंत्रणाची उपयुक्तता वाढविण्यासाठी आपली वार्षिक अंदाजपत्रके महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगर प्रंचायती आणि औद्योगिक वसाहती अधिनियम, १९६५ च्या कलम १०२ च्या उपकलम [१] अन्वये तयार करण्यात आलेल्या महाराष्ट्र नगरपालिका लेखा संहिता, १९७१ च्या खंड २५ मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे तीन भागांमध्ये दुय्यम विवरणपत्रांसह तयार करावीत. हे तीन भाग [१] सर्वसाधारण [महसूली] लेखा, [२] मंडवली लेखा आणि [३] असाधारण आणि ऋण व निलंबन लेखा असे असावेत. तसेच मुंबई महानगरपालिका अधिनियम १८८८ च्या कलम १२६, कलम १२६ ब, ^{कलम} १२६ जी, कलम १२६ ड, कलम १२६ एफ मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम १९४९ च्या कलम ९५, कलम ९५ अ, कलम ९८ व नागपूर शहर महानगरपालिका अधिनियम १९४८ च्या कलम ८३ अ, कलम ८३ ब, कलम ८६ अन्वये असावेत.
२. वार्षिक लेखे अंदाजपत्रकाप्रमाणे वेगवेगळ्या भागात तयार करावेत व यामध्ये उत्पन्न व खर्च, निधीचे स्त्रोत व उपयोग व ताळेबंद या विवरणपत्रांचा समावेश असावा. दरवर्षी अंतर्गत लेखा परिष्कार करावी व त्याचा अहवाल तयार करावा.
३. पाणी पुरवठा व जलनिःसारण यासारख्या मोठ्या खर्चाच्या सुविधांसाठी व ज्या सुविधांच्या विकासासाठी बाह्य स्त्रोतांतून वित्त उभारणी केली असेल अशा सुविधांसाठी शक्यतो तीनही भागांमध्ये स्वतंत्र लेखे तयार करावेत.
४. पाणी पुरवठ्यासारख्या ज्या सुविधांच्या वापरासाठी वापर आकार [यूजर चार्जेस] लावणे शक्य आहे तेथे असा आकार अशा सुविधा चालविणे व त्या सुस्थितीत बाळगणे [ऑपरेशनस अँड मेन्टेन्स] यासाठी दरवर्षी लागणा-या खर्चाद्विती तरी महसूल जमा व्हावा इतक्या प्रमाणात लावावा. सध्या हा दर अनिश्चय कमी असल्यास तो टप्प्या टप्प्याने वाढवावा.
५. मालमत्ता कराचे संगणकीकरण [कॉम्प्युटरायझेशन] करावे. यामध्ये सुसंवातीला बिले तयार करणे यासारखी कामे हाती घ्यावती व नंतर सर्व आवश्यक माहिती संगणकावर संकलित केल्यानंतर मालमत्ता कराचे व्यवस्थापन पूर्णपणे संगणकाच्या मदतीने करावे.

६. पुढील ५ ते १० वर्षांच्या कालावधीसाठी आपल्या वित्त व्यवस्थेचे प्रक्षेपण करावे. यामध्ये उत्पन्न व खर्च आणि निधीचे स्त्रोत व उपयोग यांच्या अंदाजांचा व ताळेबंदांचा समावेश असावा.
७. भांडवली गुंतवणूक कार्यक्रमातील प्रकल्पांवरील खर्चाची व त्यामधून अपेक्षित उत्पन्न आणि महसूली उत्पन्नाची लक्ष्ये इ. सह स्थानिक संस्थेची एकूण वित्तीय स्थिती विचारात घेऊन एक प्राथम्य असणा-या [प्रायोरिटी] सुविधा प्रकल्पांचा समावेश असणारी पुढील ५ वर्षांसाठीची वित्त व कार्ये योजना [फायनान्स अँड ऑपरेशन्स प्लॅन] तयार करावी. अशा योजनेमध्ये गुंतवणूकीसाठी लागणा-या निधीचे स्त्रोत आणि अंतर्गत, कर्ज व अनुदानासारखे इतर स्त्रोत वेगवेगळे दर्शविण्यात यावेत. अशा योजनेमध्येही ^{वेळोवेळी} मागील कामगिरीनुसार बदल करण्यात यावेत. गरज भासल्यास अशी योजना समेत्रकार्माफत तयार करून द्यावी.

माहिती : यंत्रणा व संगणकीकरण :-

प्रदेश वर्णन नकाशा व त्याबद्दलची माहिती आणि मालमत्ता कराच्या संगणकीकरणाशिवाय एकमेकांशी संबंधित असलेल्या अंदाजपत्रांके, ^{खेळो}, भांडवली गुंतवणूक कार्यक्रम व वित्त व कार्ये योजना यांचेही संगणकीकरण करावे. यामुळे या योजनांचे स्वल्प बदलते ठेवणे शक्य होईल.

मुंबई महानगर : प्रदेशातील नागरी स्थानिक संस्था

मुंबई महानगर प्रदेशातील नागरी स्थानिक संस्थांना प्रकल्प तयार करणे, भांडवली गुंतवणूक कार्यक्रम आणि वित्त व कार्ये योजना तयार करणे याबद्दलचे अभ्यास करण्यासाठी मुंबई महानगर प्रदेशा विकास प्राधिकरणाकडून अनुदाने उपलब्ध करून दिली जातात. याशिवाय संगणकीकरणासाठी तांत्रिकसहाय्य दिले जाते. मुंबई महानगर प्रदेशातील सर्व स्थानिक संस्थांनी या कार्यासाठी मुंबई महानगर-प्रदेशा विकास प्राधिकरणाचे सहाय्य घ्यावे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

०१-६-८८/८८
[नंद लाल]

प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन